

NOTĂ-COMENTARIU

Textul articolului de mai sus ne-a fost oferit, xeroxat, de către dl Liviu Papuc, cu ani în urmă, dimpreună cu un extras-„rezumat” al D-sale din vol. I al „Însemnărilor zilnice” de T. Maiorescu (p. 233-234): „Mitiță Sturdza găsește de vânzare, la București, la un evreu anticar, cartea împrumutată de Hasdeu de la Odessa, și o cumpără cu 3½ [creițari?]; avea ștampilă de Odessa...”

Mulțumind, și pe această cale, prietenului de la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași, sperăm că în viitorul apropiat va fi reprodus, în același BiblioPolis, și articolul B. P. Hasdeu – bibliotecar la Iași de Viorica și Grigore Botez (1910-1981), articol scris „La 50 de ani de la moartea lui B.P. Hasdeu” și publicat în revista Călăuza Bibliotecarului, în 1957, adică acum o jumătate de veac.

Cum între timp și la Chișinău s-a scris câte ceva în același sens, inclusiv despre acest „caz” de... “împrumut interbibliotecar” hasdeuian, ar merita să cităm niște fragmente, doar, din capitolul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al cărții lui Ion Osadenco, Relații literare moldo-ruso-ucrainene în secolul XIX (1977), îndeosebi pag. 257-258: „...O probă evidentă a relațiilor lui Hasdeu... cu oamenii de cultură din Rusia o constituie și adresarea lui către șeful Bibliotecii Publice din orașul Odesa – N.I. Kerstici [în continuare, se face trimitere la monografia lui M.G. Poprujenko, „Odesskaia gorodskaia publicinaia biblioteka 1830-1910 g.g.”, editată în același oraș, în 1911, carte din care I.O. împrumută tot materialul bibliografic-documentar]. „În anul 1861 B.P. Hasdeu... află că în Biblioteca din Odesa se găsește o ediție foarte rară în limba franceză... [Cartea e reprodusă în „Tezaur de monumente istorice...” (1862-1864) vol. 2, editat de A. Papiu-Ilarian...]; „B.P. Hasdeu trimite direcției Bibliotecii o scrisoare oficială, prin care roagă să i se facă „o copie exactă, cu o paginație originală, pentru a fi păstrată în Biblioteca Universității” [ieșene?... Scrisoarea e semnată: „Bogdan Petricheu Hajdau, prof.” [Ea e scrisă pe un formular special: „Principautés - Unies Moldavie et Valachie, 1861, mars 23, N 122”]... Neavînd posibilitatea de a face copia solicitată, bibliotecarul-șef din Odesa obține autorizația guvernatorului de a-i trimite lui B.P. Hasdeu cartea în original, „pentru a fi folosită temporar...”

Aici, credem nimerit să mai cităm trei mărturii-aprecieri, de ordin istorico-literar și bibliografic. Mai întîi, un scurt fragment din Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent de G. Călinescu: „În 1860 [B.P.H.] fusese la Chișinău și Odesa, nu fără oarecare neplăceri, cu pașaport “moldovenesc”, în care “prințul” figura sub numele de Stogaon Petricesco, avînd misiunea de a cumpăra cărți pentru Biblioteca din Iași...” Apoi, un alt fragment, ceva mai desfășurat, din Prefața – adresare: “Leptorelui salute”, datată: “București, 16 iunie 1862” și semnată “A. Papiu Ilarianu”, la vol. (“tomu”) I al Tesaurului de monumente istorice pentru România (vol. II nefindu-ne, pentru moment, accesibil) “...Voiu face cunoscută românilor și cartea lui Baret (Joppécourt), “Histoire sommaire des choses plus memorables advenues aux derniers troubles de Moldavie”, tipărită în Paris la 1620; de abia sunt doi ani de cînd aflai această carte de o extremă raritate...”

Ar rezulta, prin urmare, că Al. Papiu-Ilarian dispunea de această rarisimă carte începînd de la 1860 (în 1862 împlinindu-se “doi ani de cînd [o] aflai...”), iar B.P.H.

identifică (în același an?) un alt exemplar, în timpul călătoriei sale "incognito" (?) la Odesa – Chișinău, ori acesta din urmă comandă, pentru cel dintâi, o elementară copie, întru includerea textului respectiv în viitorul vol. 2 (din 1863) al celebrului "Tesaur..." [Bănuiala aceasta se accentuează și mai mult, când ne dăm seama că B.P.H., după ce s-a obținut de la Odesa chiar originalul cărții (copia căreia fusese solicitată) și s-a efectuat, la Iași, în mare grabă, o copie (lucru care, ne întrebăm, dacă mai era necesar, avînd deja la dispoziție un exemplar al originalului), ar fi luat de la Biblioteca pe care o conducea, "acasă la sine", cartea și copia (?) acesteia, "materialele" în cauză nefiind restituite nici la biblioteca ieșeană, nici la cea din Odesa...

În sfîrșit, cea de-a treia "mărturie – apreciere", care, în fond, ar fi trebuit să fie prima și cea mai de preț, o constituie faptul că B.P. Hasdeu însuși, în "memoriul" – lucrare, întocmit în toamna lui 1859, cu titlul "Despre organizarea și completarea Bibliotecii Nacionalli" (tipărită abia la 1982-1983, de către istoricul literar Stancu Ilin, în revista „Manuscriptum”, de unde avea să o reproducă, în 2005-2006, și „BiblioPolis” –ul nostru); în amintita lucrare–manuscris, autorul, în "Anexa II", "nr.2. Rarități" pomenea și cartea... „Troubles de la Moldavie, Paris, 1620. Carte foarte rară, cuprinzătorie [a] istoriei lui Alexandru Lăpușneanul Vv. Se află în Biblioteca Publică de la Odesa..."

Din partea-ne, îndrăznim să presupunem că B.P.H., inițial, la 1859 (?), identificînd exemplarul odesit al cărții lui J. Baret (din 1620) ori aflînd acest lucru chiar de la tatăl său (Al. Hâjdău, trăitor încă la Chișinău) și obținîndu-l "relativ ușor", chiar în original, îl "împrumută" prietenului său (ieșean – bucureștean, "descins" din Ardeal) Al. Papiu-Ilarian, pentru a fi reprodus în amintitul său „Tesaur” (vol. 2, 1863), ulterior însă, "uită" să mai restituie lui B.P.H. (inclusiv Bibliotecii ieșene) acea "Histoire sommaire..."

Întrucît considerăm îmbietoare, dar și riscantă, această pantă a presupunerilor, dorim să încheiem prin a relata, ce-i drept cu oarecare întîrziere, faptul că personal, prin anii '70–80 ai secolului trecut, pe cînd eram angajat al Muzeului Republican de Literatură „D. Cantemir”, în timpul unei delegații de lucru la Odesa, la Biblioteca Universității „I.I. Mecinikov”, am dat de un exemplar al cărții lui Jean Baret (Paris, 1620); m-am gîndit, atunci, că mai e posibil să găsim, totuși, exemplarul „rătăcit”, „înstrăinat” încă de pe la 1861... Deși însuși cercetătorul odesit al vremii, M.G. Poprujenko, în amintita sa monografie despre Biblioteca Municipală Publică din Odesa, editată la 50 de ani după 1861 (în 1911), ne asigură că exemplarul cărții lui J. Baret, trimis la Iași, cu atîta „nonșalanță”, nu mai figura în fondurile acestei instituții culturale...

A trebuit, însă, să se întîmple ca să ajung, apoi, să lucrez, în aceeași perioadă, deja la Biblioteca Regională „A.M. Gorki” (fosta Bibliotecă Publică) din același oraș de la Marea Neagră, mai concret: în Secția de Manuscrise și Carte Rară, unde am descoperit, se pare, și „pierduta... raritate”: J.Baret, „Histoire sommaire des choses plus memorables advenues aux derniers troubles de Moldavie, Paris, MDCXX [1620]”, o cărțuție tipărită în octavo, pe hîrtie filigranată, conținînd: I-XII; 229 p. Pe foaia de titlu, în colțul drept al părții de jos, avea ștampila ovală: "Sturdzovskaia biblioteka", iar pe verso – altă ștampilă, cu conținut ceva mai „recent”: „Derjav-

na publicina biblioteka. Odesa.16.7. '46" (probabil, data reintrării în bibliotecă, după atitea „peripeții"...). În sfârșit, pe partea verso a pag. 229, încă o ștampilă: „Muzei knighi ODNB, inv. n. 3537", iar la fișierul respectiv exemplarul în cauză avea cota:12/2 – Histoire sommaire des choses...

P.S. Avînd posibilitatea, abia de curînd, să consultăm, la Biblioteca Științifică Centrală a A.Ș.M., în „noul" sediu al acesteia, edițiile: 1.) „*Tesauru de monumente istorice pentru România...*" de A. Papiu Ilarianu, Tomu II, București. Tipografia Națională a lui Stefanu Rasidescu, 1863" și 2.) „Titu Maiorescu. Însemnări zilnice. Publicate, cu o introducere, note, fac – simile portrete / de / I. Rădulescu – Pogoneanu, [vol.] I / (1855 - 1880). Editura Librăriei SOCEC & Co, S.A., București, [1936]", am extras, cu oarecare febrilitate și, poate, în mod precipitat, următoarele fragmente:

1.) (p. 6, din „prezentarea" cărții lui Jean Baret, „Histoire sommaire"): „... Din cartea lui Baret se află cîte un exemplariu: în biblioteca din Paris, din Petroburgu, din Odesa și în biblioteca gimnaziului augustin din Brașov; biblioteca din Iași, auzim că și-ar fi făcut o copie manuscrisă după exemplariul din Odesa; biblioteca sub[t]scrisului încă posedă, de acumu sunt trei ani, un exemplar preafumos, care, după o notiță scrisă cu mîna pe foaia titulară, pare a fi fostu al unui profesor de pe atunci din Sorbona; în acest exemplar, erorile tipografice sunt îndreptate de un condeiu contimpuren, poate de chiar condeiu autorului ... Bucuresci, 10 septembre 1863

A.P.I."

2.) (p. 223 – 224):

* „B.P. Hajdeu, ca bibliotecar la Iași, rugase biblioteca din Odesa să compare o copie cu rara ei carte de acolo asupra Principelui nostru Movilă [Jeremia Movilă: 1595 – 1600; 1600 – 1606?]. Din politețe, bibliotecarul de acolo trimite lui Hajdeu, cu titlu de împrumut, însuși originalul.

După cîtva timp (Hajdeu, în acest interval, se mutase la București), Odesa întrebă pe actualul bibliotecar din Iași, Câmpeanu, despre carte. Nici o urmă de ea! Iată că Mitiță Sturdza găsește cartea de vînzare la un Evreu [anticar] și / p. 224: / o cumpără cu 3½ [creițari?] și o are încă [și acum?], cu stampila de la Odesa. (Aceasta mi-a povestit-o Dimitrie Sturdza de la Scheia [,]) în tren [,] între Iași și Târgul – Frumos, la 21 fevr. 1872).

De altminteri[,] lucrul e caracteristic și față de [pentru?] Sturdza. El ar fi fost dator să trimeată însuși cartea la Odesa, deoarece [,] fără îndoială [,] e un bun furat..."

Pavel BALMUȘ,
Centrul Național de Hasdeologie